

การพัฒนาบุคลิกภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

พระครูปลัดสมหมาย อตฺถสิริโธ,ดร

ผศ.ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

การพัฒนาบุคลิกภาพ หมายถึง ผลรวมขององค์ประกอบเชิงจิตวิทยาสังคมภายในตัวปัจเจกบุคคล ซึ่งสะท้อนให้เห็นแบบแผนความคิด อารมณ์ ความรู้สึกและภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองของแต่ละบุคคล และเป็นผลของการปรุงแต่งของปัจจัยทั้งทางด้านชีววิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยาและวัฒนธรรม บุคลิกภาพ หมายถึง ผลรวมขององค์ประกอบเชิงจิตวิทยาสังคมภายในตัวปัจเจกบุคคล ซึ่งสะท้อนให้เห็นแบบแผนความคิด อารมณ์ ความรู้สึกและภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองของแต่ละบุคคล และเป็นผลของการปรุงแต่งของปัจจัยทั้งทางด้านชีววิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยาและวัฒนธรรม^๑ บุคลิกภาพ คือ ลักษณะหรือเอกลักษณ์ประจำตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งมีผลต่อบุคคลนั้นในด้านการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและต่อการแสดงพฤติกรรม^๒ บุคลิกภาพ คือลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลในด้านต่าง ๆ ทั้งส่วนภายในและส่วนภายนอก ส่วนภายนอกคือส่วนที่มองเห็นชัดเจน เช่น รูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท การแต่งตัว วิถีพูดจา การนั่ง การยืน เป็นต้น ส่วนภายในคือส่วนที่มองเห็นได้ยาก แต่อาจทราบได้โดยการอนุมาน เช่น สติปัญญา ความถนัด ลักษณะประจำตัว ความใฝ่ฝันปรารถนา ปรัชญาชีวิต ค่านิยม ความสนใจ^๓ บุคลิกภาพที่สมบูรณ์คือแนวทางที่บุคคลประพฤติซึ่งต้องอาศัยสติปัญญา ความเชื่อถือและศรัทธาต่อชีวิต ซึ่งจะให้ความต้องการต่าง ๆ ของบุคคลได้รับการตอบสนอง ทำให้เขาสามารถพัฒนาตนเองให้มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ มีความรักตนเอง รักธรรมชาติ และรักผู้อื่น^๔ บุคลิกภาพ คือวิถีแห่งการคิด และการกระทำซึ่งเป็นตัวสร้างอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลในฐานะเป็นปัจเจกบุคคล^๕ บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะส่วนรวมของบุคคลแต่ละคนอันเป็นแนวทางในการปรับปรุงตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ละคนจะมีรูปแบบของการแสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ๆ กัน^๖

^๑ วรพล พรหมกบุตร, **สังคมวิทยาจุลภาค**, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยเกษมบัณฑิต, ๒๕๓๑), หน้า ๓๘.

^๒ กวี วงศ์พูน, **การพัฒนาบุคลิกภาพ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอเชียแปซิฟิกพรินต์ติ้ง, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘.

^๓ ศรีเรือน แก้วกังวาล, **ทฤษฎีการพัฒนาบุคลิกภาพ**, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^๔ มุกดา ศรียงค์, **บุคลิกภาพสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔), หน้า ๑๘.

^๕ *Encyclopaedia Britannica*, (London : Encyclopaedia Britannica, Ltd. London, vols 17, 1959), p. 605.

^๖ Ernest, R. Hilgard, **Introduction to Psychology**, (New York : Harcourt Brace and World Inc., 1965), p. 109.

บุคลิกภาพในพระพุทธศาสนา หมายถึง บุคลิกลักษณะที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล ที่แสดงพฤติกรรมที่เป็นกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต หรือแสดงพฤติกรรมที่เป็นกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ที่มีอยู่ภายในจิต และปรากฏออกมาทางร่างกายตามแรงจูงใจหรือแรงผลักดันจาก ภายในจิต บุคลิกภาพ มี ๒ อย่าง ได้แก่ บุคลิกภาพภายใน หมายถึง บุคลิกลักษณะที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลผู้มี มโนสุจริตและมโนทุจริต และการแสดงออกให้ปรากฏออกมาจะขึ้นอยู่กับ จริต ๖ ประกอบด้วย บุคลิกภาพภายนอก หมายถึง บุคลิกลักษณะที่เป็นเฉพาะของบุคคลผู้ที่มีกายทุจริต วจีทุจริต หรือ กายสุจริต วจีสุจริต ที่แสดงออกมาให้บุคคลอื่นรับรู้ การพัฒนาบุคลิกภาพในพระพุทธศาสนา คือ การปรับปรุงบุคลิกภาพภายในเพื่อส่งเสริมบุคลิกภาพภายนอกให้ดีขึ้น และ เน้นปรับปรุงบุคลิกภาพ ภายใน เพื่อนำไปสู่การบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน^๗

องค์ประกอบของบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ นั้น เดิมทีใช้คำว่า บุคลิกลักษณะ ๆ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่เป็นส่วนรูปร่าง หน้าตา กิริยาท่าทาง อันเป็นพฤติกรรมภายนอก ต่อมานิยมใช้คำว่า บุคลิกภาพ เพราะมีความหมายกว้าง กล่าวคือหมายถึงส่วนรวมของพฤติกรรมของบุคคลในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นชีวิต ในด้านส่วนตัว ด้านกิจกรรม หรือด้านสังคมทั่วไป^๘ ส่วนในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า “Personality” ซึ่งมีรากศัพท์ มาจากภาษาละตินว่า persona มีความหมายว่า “Mask” แปลว่า “หน้ากาก” “สำหรับตัวละครที่ใช้สวมหน้าเวลาออกแสดง เวลาออกโรง เพื่อแสดงบทบาทที่กำหนดให้ในการเล่นละคร ของกรีกและโรมันโบราณ”^๙ ตัวเอนตัวละครสวมหน้ากากใดก็พูดเดิน แสดงพฤติกรรม กระทำบทบาทไปตามสถานภาพ นั้น ๆ เช่น ผู้สวมหน้ากากหัวลิงก็ต้องร้องและทำกิริยาท่าทางเหมือนลิง ผู้สวมหน้ากากของผู้ร้ายก็ต้อง แสดงให้สมกับผู้ร้าย และคำว่า persona นี้มาจากคำว่า per กับ คำว่า sonar หมายถึง หน้ากากที่ ได้รับการดัดแปลงมาอย่างดีเพื่อให้ผู้เล่นละครพูดกับคนดูได้สะดวก ดังนั้น personality จึงคิดกันว่า มีความเกี่ยวข้องกันของบุคคลในขอบเขตผู้แสดง ผู้ชม ผู้ดู ผู้เห็น ผู้ฟัง^{๑๐} บุคลิกภาพ หมายถึง สภาพ

^๗ พระอภินันท์ อภินนโท (เศรษฐกิจ), “การพัฒนาบุคลิกภาพตามหลักเสขยวัตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๔), หน้า ก. อ้างใน พระสรพวงษ์ ปญญารโธ (จุลละโพธิ) “ศึกษาบุคลิกภาพตามแนวจริต ๖ ของนิติตคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี”หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๒), หน้า ๑.

^๘ กันยา สุวรรณแสง, **การพัฒนาบุคลิกภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๒-๓.

^๙ Barbara, Engler, **Personality : Theories**, (Boston : Houghton Mifflin Company, 1985), p. 2.

^{๑๐} กวี วงศ์พัฒน์, **การพัฒนาบุคลิกภาพ**, หน้า ๒-๓.

นิสัยจำเพาะคน^{๑๑} บุคลิกภาพ หมายถึง ผลรวมของกรรมทั้งสามลักษณะแห่งบุคคลโดยเฉพาะกายกรรม วาจากรรม โนกรรม คือผลสะท้อนฉายลักษณะเด่นของแต่ละบุคคล^{๑๒} บุคลิกภาพ หมายถึง คุณลักษณะ ทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งมีผลทำให้มีความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งภายนอก และภายในร่างกายโดยส่วนรวม ลักษณะท่าทางที่แสดงออกของแต่ละบุคคล เช่น การพูดจา การแต่งกาย และอารมณ์ที่แสดงออกมา^{๑๓}

บุคลิกภาพโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท^{๑๔} คือ (๑) บุคลิกภาพภายนอก เป็นลักษณะที่สามารถมองเห็นหรือสังเกตได้ สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้แก่ รูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท ลักษณะการเดิน ยืน นั่ง สีหน้า แววตา การปรากฏตัวในสังคม การแต่งกาย น้ำเสียงที่พูด ลักษณะการพูด สำนวนการพูด เป็นต้น (๒) บุคลิกภาพภายใน เป็นลักษณะที่มองไม่เห็น สังเกตได้ยาก เป็นภาวะที่อยู่ภายใน ต่อเมื่อคบค้าสมาคมกันนาน ๆ จึงรู้จักได้ ได้แก่ สติปัญญา อารมณ์ ความรอบรู้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ปฏิภาณไหวพริบ ความจำ ค่านิยม ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมั่นคงทางอารมณ์ ความมีอารมณ์ขัน ความกระตือรือร้น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความเสียสละ เป็นต้น

บุคลิกภาพแบ่งออกเป็น ๗ ลักษณะ^{๑๕} คือ (๑) บุคลิกภาพทางกาย ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา สีผิว ความสูง เป็นต้น (๒) บุคลิกภาพทางจิตใจ ได้แก่ ความจำ ความลืม ความสนใจ เป็นต้น (๓) บุคลิกภาพทางความสามารถ เช่น ความสามารถในการทำงาน การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เป็นต้น (๔) บุคลิกภาพทางอุปนิสัย หมายถึงความประพฤติ ความสุภาพอ่อนโยน ความซื่อสัตย์ เป็นต้น (๕) บุคลิกภาพทางสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกต่อผู้อื่น เช่น การคบค้าสมาคม ชอบเก็บตัว ชอบออกตัว เป็นต้น (๖) บุคลิกภาพทางอารมณ์ หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจ ที่ทำให้เกิดการแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ เช่น ตื่นเต้น ตกใจ กล้าหาญ (๗) บุคลิกภาพทางกำลังใจ หมายถึงความสามารถที่จะควบคุมหรือบังคับพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น ความมั่นคงทางอารมณ์ ความหนักแน่น เป็นต้น

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนามิบุ๊คพับลิเคชั่นจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๘๑.

^{๑๒} เดโช สวานนท์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๑๒๘.

^{๑๓} ยงยุทธ เกษสาคร, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เอกสารและตำราสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๔.

^{๑๔} ยงยุทธ เกษสาคร, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, หน้า ๑๙๐.

^{๑๕} ริเรื่องรอง รัตนวิไลสกุล, มนุษย์สัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา งานเอกสารและการพิมพ์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕-๕๖.

พระพุทธศาสนากับบุคลิกภาพ

พระพุทธศาสนาได้แบ่งบุคลิกภาพออกเป็น ๒ ประเภท^{๑๖} คือ (๑) บุคลิกภาพทางปัญญา หมายถึง บุคลิกภาพของบุคคลที่แบ่งตามความรู้ความสามารถในการบรรลุธรรม หรือแบ่งตามศักยภาพในการบรรลุธรรม ได้แก่ บุคคล ๔ ประเภท คือ อุคฆตัตถัญญู ผู้รู้ได้เร็ว วิปจิตถัญญู ผู้รู้ได้ต่อเมื่ออธิบายเนยยะ ผู้ที่ต้องยกตัวอย่างประกอบจึงรู้ได้ และปทปรมะ ผู้ที่ไม่สามารถสอนให้บรรลุธรรมได้ (๒) บุคลิกภาพทางพฤติกรรม หมายถึง บุคลิกภาพที่จำแนกตามพฤติกรรมที่แสดงออก หรือจริต ๖ อย่าง คือ รากจจริต โทสจจริต โมหจจริต วิตกจจริต สัทธาจจริตและพุทธิจจริต UNESCO กำหนดองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ ๗ ด้าน ดังนี้ (๑) อาหาร (๒) สุขภาพ (๓) การศึกษา (๔) สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร (๕) ที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐาน (๖) การมีงานทำ (๗) ค่านิยมและศาสนา จริยธรรม กฎหมาย และปัจจัยด้านจิตวิทยา^{๑๗} คุณภาพชีวิตคือ สภาพความเป็นอยู่ของบุคคลในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิดและจิตใจ หากสภาพความเป็นอยู่ของบุคคลไม่ดีไม่น่าพอใจ ก็แสดงว่าคุณภาพชีวิตของบุคคลนี้ต่ำกว่าความคาดหวัง^{๑๘} คุณภาพชีวิตมิติต่าง ๆ ๖ ด้าน คือ มิติด้านร่างกาย มิติด้านอารมณ์ มิติด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ มิติด้านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม มิติด้านความคิด และมิติทางด้านจิตใจ มิติที่ถือว่าจำเป็นและสำคัญที่คนเราในปัจจุบันขาดหายไปและพยายามแสวงหามากที่สุดคือ มิติทางด้านจิตใจ คือ การมีคุณธรรมในส่วนตัวและสังคม การมีจิตใจ เรืองสามารถเผชิญกับอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยหลักพุทธธรรม^{๑๙} ชีวิตพัฒนา จิตตภาวนา คือการทำให้จิตใจให้เจริญ ก็คือ ชีวิตพัฒนานั่นคือ การพัฒนาชีวิต หมายความว่า ทำให้มากขึ้น ให้ดีขึ้น จึงจะเรียกว่า พัฒนา ถ้ามากขึ้นแต่ไม่ดีขึ้นหรือเลวลง อย่างนี้ไม่เรียกว่า พัฒนา”^{๒๐} ตามหลักของพระพุทธศาสนา แนวทางการพัฒนาบุคคลเปรียบได้กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต คือ ความพ้นทุกข์ ได้แก่ (๑) กายภาวนา การพัฒนากาย (๒) ศีลภาวนา การพัฒนาความประพฤติ (๓) จิตตภาวนา การพัฒนาจิต (๔) ปัญญาภาวนาการพัฒนาปัญญา^{๒๑} พระพุทธศาสนายังสอนให้บุคคลพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุล นอกจากนี้ ยังได้สอนเน้นด้านจิตใจเป็นพิเศษกว่าในบรรดาทรัพย์สินสมบัติ

^{๑๖} มั่นเกียรติ โกศลนิรติวงศ์, **พุทธธรรม: เทคนิคในการให้คำปรึกษา** (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๒-๑๑๘.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑ - ๕.

^{๑๘} นิพนธ์ คันธเสวี, **คุณภาพชีวิตใน “การศึกษาและวัฒนธรรม ประมวลบทความทางวิชาการ”** (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ), (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๒๖), หน้า ๙๓ - ๙๔.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑ - ๕.

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมทัศนะของพุทธทาส อยู่อย่างพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๔.

^{๒๑} อภ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๔.

ทั้งหลายในโลกนี้ อริยทรัพย์ ๗ ประการ เหล่านี้สูงส่งกว่าและประเสริฐที่สุด คือ (๑) ความเชื่อที่มีเหตุผล (๒) การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย (๓) การรู้จักละอายต่อการทำความชั่ว (๔) การเกรงกลัวต่อการทำชั่ว (๕) ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก (๖) การรู้จักเอื้อเฟื้อเสียสละ (๗) การมีปัญญาเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเหตุผลดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ อริยทรัพย์ทั้ง ๗ ประการนี้เห็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ภายในจิตใจ มีคุณค่าสูงกว่าทรัพย์ภายนอก ผู้ใดแย่งชิงไม่ได้ไม่สูญหายไป ด้วยภัยอันตรายใด ๆ ทำให้ไม่ยากจนและเป็นทุนสร้างทรัพย์สมบัติภายนอก^{๒๒}

ความสำคัญของบุคลิกภาพทางด้านศาสนา

ในทางศาสนา ศาสดาเจ้าลัทธิทั้งหลายล้วนมีบุคลิกภาพที่ดีเป็นจุดเด่นอันดับแรกในการสร้างความเชื่อมั่นสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่เหล่าสาวก ความเป็นผู้มีร่างกายที่สง่างามเข้มแข็ง วาจาที่ไพเราะมีประโยชน์ จิตใจที่มั่นคงสุขุมเยือกเย็นเป็นต้น ล้วนเป็นเครื่องผูกพันจิตใจของเหล่าสาวกให้อาจอจหาญร่าเริงและพร้อมที่จะอุทิศชีวิตเพื่อความสำเร็จในหน้าที่การงานนั้นเสมอ อับราฮัม (Abraham) ผู้นำศาสนาฮีบรูโบราณ ได้รับการยกย่องว่าเป็นบรรพบุรุษคนแรกของฮีบรูหรือยิวโบราณเพราะเป็นคนแข็งแรงและฉลาดสามารถควบคุมพรรคพวกไปทำมาหากินนอกถิ่นเดิมได้^{๒๓} จนได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสดาพยากรณ์หรือประกาศก (Prophet) ท่านหนึ่งของศาสนายิว ในศาสนาคริสต์ซึ่งพัฒนามาจากศาสนายิว บุคลิกภาพของพระเยซูเจ้าแสดงออกมาในรูปของความเมตตา มีความเสียสละพร้อมที่จะไถ่บาปให้แก่ชาวโลก พระองค์เป็นตัวแทนแห่งบุคลิกภาพอันเป็นอุดมคติ (Ideal personality) คือ ความเป็นผู้บริบูรณ์เหมือนพระเจ้า^{๒๔} ในศาสนาอิสลาม ด้วยบุคลิกภาพของนบีมุฮัมมัด (Muhammad) ที่เป็นทั้งผู้นำศาสนาและคือนักปกครอง เป็นนักต่อสู้ที่มีความกล้าหาญ มีพระวาจาที่สามารถปลุกเร้าจิตใจของเหล่าสาวกให้เกิดความกล้าหาญและมีกำลังใจในการต่อสู้เพื่อสันติภาพ จึงทำให้พระองค์กำชัยชนะและสามารถเผยแผ่ศาสนาแก่ชาวอาหรับได้สำเร็จ ในลัทธิเต๋า บุคลิกภาพของเล่าจื๊อ (Lao-Tzu) แสดงออกมาในรูปของความมีเมตตากรุณา ความกะหมัดกะหมั่นและความอ่อนน้อมถ่อมตน ดำเนินชีวิตเรียบง่าย รักความสันโดษ ชอบความสงบ ฯลฯ จนคุณธรรมเหล่านี้ได้มีอิทธิพลหล่อหลอมนิสัยจิตใจของชาวจีน ภายหลัง เล่าจื๊อได้รับยกย่องจากจักรพรรดิของจีนว่าเป็นมหาปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่

^{๒๒} ที.ปา(ไทย) ๑๑/๓๒๖/๒๖๔.

^{๒๓} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาโบราณ. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๕.

^{๒๔} พระชัชวาลย์ ศรีสุข, “ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์.”, หน้า ๑๖๖.

เป็นบรรพบุรุษจอมปราชญ์ของจีน^{๒๕} อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) นักจิตวิทยาแนวมนุษยนิยมชาวอเมริกันได้กล่าวสนับสนุนลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลผู้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ว่าเป็นผู้รู้จักปรับตัวเข้ากับความจริง มีความมั่นคงทางอารมณ์ เป็นมิตรกับทุกคน ไม่รู้สึกติดพัน^{๒๖} เป็นต้น และริชาร์ด โคแวน (Richard Coan) ก็ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า มนุษย์ผู้ที่มีบุคลิกภาพสมบูรณ์คือผู้มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นตัวของตัวเอง มีสัมพันธภาพกับคนอื่นด้วยเมตตา และสามารถควบคุมจิตได้เหนือกว่าคนอื่น^{๒๗} จึงกล่าวได้ว่าบุคลิกภาพเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของมนุษย์ เป็นตัวสะท้อนให้มองเห็นภาพลักษณ์ที่โดดเด่นของมนุษย์ และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคมทุกยุคทุกสมัย คนในสมัยโบราณจึงยกย่องนับถือและเลือกผู้นำที่มีลักษณะทางกายสง่างาม มีความเข้มแข็งอดทน มีความเมตตา สุภาพอ่อนโยน ดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างแก่ชุมชน ให้เป็นผู้ปกครองหมู่คณะของตน

สำหรับในพระพุทธศาสนา บุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าและพระสาวกมีความสำคัญต่อการเผยแผ่ศาสนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือบุคลิกภาพของพระองค์ทำให้เกิดศรัทธาและนำสู่สัมมาทิฐิ และเกิดกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ หรืออาจเรียกว่าเกิดระบบจริยธรรมเพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ กระบวนการเกิดสัมมาทิฐิของมนุษย์เริ่มจากระบบประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ การได้เห็น ได้ยิน ได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มรส และการได้สัมผัสกับสิ่งที่ตนชอบใจ สิ่งที่ตนแสวงหาและเป็นที่ยอมรับ ของสังคม ตัวอย่างเช่น พระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรเห็นอาภักิริยาอันงดงามสงบบารวมของพระสิทธัตถะสมัยแรกผนวช ทำให้เกิดศรัทธาปสาทะและเกิดสัมมาทิฐิคือความปรารถนาจะฟังธรรมเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว และต่อมาพระองค์ก็ทรงเป็นกษัตริย์องค์แรกที่เป็นพุทธศาสนูปถัมภก

แม้พระพุทธเจ้าเองก่อนที่จะตัดสินใจออกผนวชนั้น พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๔ ได้แก่ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ การได้เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตายถือว่าเป็นการมองเห็นมุมมืดของชีวิต ทำให้จิตหดหู่ส่วงเศร้า แต่ครั้งได้เห็นบุคลิกภาพของสมณะซึ่งมีอาภักิริยาอันงดงามสงบบารวมถือว่าเป็นการมองเห็นมุมสว่างแห่งชีวิต จิตจึงตื่นรณหนักหนึความร้อนแสวงหาความสุขที่สงบเย็น จนนำไปสู่แนวคิดที่จะออกจากกามและแสวงหาโมกขธรรม กล่าวได้ว่าศรัทธาเป็นองค์ธรรมสำคัญ เมื่อใช้ถูกต้องก็จะเชื่อมต่อเข้ากับโยนิโสมนสิการทำให้เกิดปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิ^{๒๘} การเกิดศรัทธาและสัมมาทิฐิ

^{๒๕} เสฐียร พันธงชาติ, ศาสนาเปรียบเทียบ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๒๓-๒๒๔.

^{๒๖} ศรีเรือน แก้วกังวาล, ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ, หน้า ๑๐๙.

^{๒๗} มุกดา ศรียงค์, บุคลิกภาพที่สมบูรณ์, หน้า ๑๔.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๒๗.

จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนามนุษย์ เป็นจุดเริ่มต้นของการประพุดิพรหมจรรย์ในพุทธศาสนา ดังพระบาลีว่า “สัมมาทิฏฐิเป็นต้นนำ เป็นบุพนิमितเพื่อการตรัสรู้ริยสัจ”^{๒๙} เมื่อศรัทธาและสัมมาทิฏฐิเกิดขึ้น คุณธรรมอื่น ๆ ก็เกิดตามมา ส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรมทางกายวาจาและใจเป็นสิ่งที่ต้องการของสังคม และที่สำคัญยิ่งไปกว่านี้ก็คือระบบทั้งสองนี้ยังเป็นตัวผลักดันให้เกิดสันติภาพทั้งในระดับตนเองและบุคคลอื่น หรือเรียกว่าเกิดสันติภาพขึ้นในทุกระดับชั้นของสังคม อันเป็นการบรรลุเป้าหมายตามหลักพุทธศาสนาโดยแท้

การเกิดระบบจริยธรรมเพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ได้เป็นเป้าหมายให้มีการวางหลักพัฒนาขึ้น นั่นคือพระองค์ทรงวางหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญาไว้เป็นแม่บทสำหรับฝึกอบรมพระสาวก โดยศีลเป็นเครื่องมือพัฒนาทางกายให้มีความสงบสำรวม ไม่เบียดเบียน มุ่งพัฒนาพฤติกรรมให้สังคมยอมรับ และศีลก็เป็นระบบที่รักษาและตรวจสอบคุณภาพของพระสงฆ์อยู่ในตัว จากนั้นก็ทรงวางหลักสมาธิเป็นเครื่องมือพัฒนาจิตใจให้มีความมั่นคงไม่หวั่นไหว เป็นขั้นของการเตรียมจิตให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้เข้าใจสภาวะธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงและเพื่อเป็นพื้นฐานแก้ปัญหาอันเป็นเครื่องมือสำคัญในการคิดและตัดสินใจการกระทำต่าง ๆ ให้ดำเนินไปในทางที่ดี จัดระบบความคิดให้เป็นระบบมีเหตุผล เป็นประโยชน์ ซึ่งระบบการพัฒนาแบบนี้สามารถนำไปพัฒนาได้กับมนุษย์ทุกคนในทุกสังคมไม่เลือกชั้นวรรณะ จึงทำให้กลุ่มชนทุกระดับพากันยอมรับพุทธศาสนาเป็นอย่างดี

อนึ่ง หลักไตรสิกขาเป็นหลักที่มุ่งพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งภายนอกและภายใน หรือทั้งทางร่างกายและจิตใจอันเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม (holistic) เพื่อความมีบุคลิกภาพสมบูรณ์ และได้สาระดีแท้จริงของชีวิต และเพื่อเป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องพระองค์ทรงวางหลักไตรสิกขาเป็นแม่บทในการพัฒนา โดยเน้นการพัฒนากายควบคู่กับจิตให้ประสานสอดคล้องสมดุล ขยายการพัฒนาออกเป็น ๔ ด้าน คือ พัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา ปรับทิศทางพุทธธรรมเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างเหมาะสมกับศักยภาพ (potentiality) ของแต่ละบุคคลตามที่พระพุทธองค์ได้ตั้งสมมติฐานว่าสมรรถภาพทางจิตของมนุษย์สามารถฝึกฝนอบรมให้รู้แจ้งธรรมได้เปรียบเหมือนดอกบัว^{๓๐} ที่พร้อมจะเบ่งบานทุกเมื่อหากได้รับการเสริมแรง (reinforcement) จากสิ่งแวดล้อมที่ดี พระสาวกผู้ได้รับการฝึกฝนอบรมตามระบบไตรสิกขาแล้วแล้วย่อมเป็นผู้มีบุคลิกภาพสมบูรณ์ทั้งภายนอกและภายใน มีความเป็นมิตรกับทุกคนจนเป็นที่ยอมรับของสังคม พระปัญญาวัคคีย์สาวกรุ่นแรกและพระอัสสัมชิตเป็นตัวอย่างในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี และหนึ่งในพระปัญญาวัคคีย์คือพระอัสสชิ^{๓๑} ก็ได้

^{๒๙} ส.ม. ๑๙/๑๑๐๗/๖๐๗.

^{๓๐} วิ.ม. ๔/๙/๑๔, ที่.ม.๑๐/๖๙/๓๙, ม.ม.๑๒/๒๘๒/๓๐๘, ม.ม.๑๓/๓๓๙/๔๑๐.

^{๓๑} วิ.ม. ๔/๖๐/๗๒-๗๓.

สะท้อนความเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่สมบูรณ์จนเป็นที่ประทับใจของพระสารีบุตร นอกจากนี้แล้วยังได้รับการยอมรับจากฝ่ายอาณาจักรคือพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการพร้อมทั้งเหล่ากษัตริย์ สมณพราหมณ์ ในแคว้นต่าง ๆ อีกมากมายจนถึงยุคปัจจุบัน กล่าวได้ว่าบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าส่งผลให้กลุ่มชนต่าง ๆ ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์จนถึงสามัญชนยอมรับและหันมานับถือพุทธศาสนาและได้รับการอุปถัมภ์บำรุงด้วยดีตลอดมา

มองในแง่จิตวิทยาตามทฤษฎีของมาสโลว์ บุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าถือว่าได้รับการพัฒนาถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (self-actualized) เพราะพฤติกรรมที่แสดงออกทางไตรทวาร ล้วนเป็นที่ยอมรับและมีประโยชน์ต่อสังคม มองในแง่สังคมวิทยา บุคลิกภาพของพระองค์มีภาวะผู้นำแฝงไว้อย่างสมบูรณ์ เพราะทรงปกครองพุทธบริษัทโดยไม่ต้องใช้อำนาจ (คือไม่ใช่ศัสตราอาวุธลงโทษ) แต่ทรงใช้หลักธรรมาธิปไตยในการปกครองบริหารหมู่คณะ เป็นกัลยาณมิตรกับทุกคน มีการวางแผนในการทำงาน มีเป้าหมายที่ชัดเจน โดยมีองค์การสงฆ์เป็นตัวจักรสำคัญในการสนองงานเผยแผ่ศาสนา ด้วยตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่ศาสนา ผู้เขียนจึงตั้งวัตถุประสงค์ในการศึกษาว่าเพื่อศึกษาบทบาทและความสำคัญของบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างเป็นระบบชัดเจน โดยมุ่งศึกษาบุคลิกภาพทางกาย ทางวาจา และสติปัญญา รวมทั้งอากัปกริยาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเผยแผ่ศาสนา ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระพุทธเจ้ามีบุคลิกภาพและพระจริยาวัตรแตกต่างและเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวาง เช่น พระองค์มีบุคลิกภาพที่น่าเคารพและได้รับการยอมรับจากกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์และประชาชนมากมาย โดยกรณีนี้จะมุ่งศึกษาปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น สถานะทางครอบครัว การศึกษา วัฒนธรรมประเพณีและปัจจัยทางคุณธรรมมีขันติ เมตตา กรุณา ความมีกัลยาณมิตร เป็นต้น เพราะเห็นว่าปัจจัยเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์พัฒนาบุคคลทุกยุคทุกสมัยได้ จากนั้นจะศึกษาอิทธิพลของบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าต่อความสำเร็จในการเผยแผ่ศาสนาว่ามีบุคลิกภาพส่วนใดบ้างที่ส่งผลให้เกิดการกระทำตาม การนับถือการยึดเอาเป็นแบบอย่าง มีส่วนใดบ้างที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบุคคลทั่วไป และเพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบอย่างเชื่อมโยงถึงความสำคัญของบุคลิกภาพที่ธรรมทายาทในปัจจุบันพึงพัฒนาให้เกิดขึ้นในตน เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พุทธศาสนาต่อไป

สรุป

บุคลิกภาพ ตามทัศนะของชาวตะวันตก คือ กระบวนการสร้างวิถีแห่งการคิดและการกระทำตลอดถึงคุณลักษณะเด่นของแต่ละบุคคลที่แสดงออกมาให้เห็นภาพลักษณ์ภายนอกและภายใน และเป็นตัวตัดสิน หรือกำหนดพฤติกรรมของเขาด้วย “บุคลิกภาพ” ในทัศนะของนักวิชาการทั้งชาวไทยและ

ชาวตะวันตกนั้น ทำให้เห็นทศนะที่มีความคล้ายกัน คือ “บุคลิกภาพ” คือผลรวมแห่งคุณลักษณะทางกาย วาจาใจ พฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งหมด มีลักษณะเด่นเฉพาะตนและมีลักษณะเป็นค่ากลาง ๆ ยังไม่ระบุว่าเป็นดีหรือไม่ดี ส่วนความแตกต่างกัน คือ ทศนะของชาวตะวันตกมองว่า บุคลิกภาพคือระบบหรือกระบวนการคิดและการกระทำทุกอย่างของแต่ละบุคคลโดยสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม คือ เป็นกระบวนการที่สามารถวัดผลประเมินผลได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ครอบคลุมทั้งในเชิงจิตวิทยาและสังคมวิทยา ส่วนทศนะของนักวิชาการชาวไทยมองว่า “บุคลิกภาพ” คือ พฤติกรรมที่เชื่อมโยงกับการกระทำทางไตรทวารในลักษณะโน้มเอียงไปทางนามธรรมมากกว่า กล่าวคือเป็นพฤติกรรมหรือการแสดงออกที่เน้นความสัมพันธ์ในเชิงสังคมวิทยา

สำหรับบุคลิกภาพตามทศนะทางพระพุทธศาสนา บุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าและพระสาวกมีความสำคัญต่อการเผยแผ่ศาสนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือบุคลิกภาพของพระองค์ทำให้เกิดศรัทธาและนำสู่สัมมาทิฐิ และเกิดกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ หรืออาจเรียกว่าเกิดระบบจริยธรรมเพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ กระบวนการเกิดสัมมาทิฐิของมนุษย์เริ่มจากระบบประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ การได้เห็น ได้ยิน ได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มรส และการได้สัมผัสกับสิ่งที่ตนชอบใจ สิ่งที่ตนแสวงหาและเป็นที่ยอมรับของสังคม ตัวอย่างเช่น พระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรเห็นอาภักิรียาอันงดงามสงบสำรวมของพระสิทธัตถะสมัยแรกผนวช ทำให้เกิดศรัทธาปสาทะและเกิดสัมมาทิฐิคือความปรารถนาจะฟังธรรมเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว และต่อมาพระองค์ก็ทรงเป็นกษัตริย์องค์แรกที่เป็นพุทธศาสนูปถัมภก

บรรณานุกรม

- กวี วงศ์พุม. การพัฒนาบุคลิกภาพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอเชียแปซิฟิกพรินต์ติ้ง, ๒๕๓๗.
- กันยา สุวรรณแสง. การพัฒนาบุคลิกภาพ. กรุงเทพมหานคร : เจริญรัตน์การพิมพ์, ๒๕๓๓.
- เดโช สวานานนท์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๘.
- นิพนธ์ คันธเสวี. คุณภาพชีวิตในการศึกษาและวัฒนธรรม. ประมวลบทความทางวิชาการ” (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ). กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๒๖.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระชัชวาล ศรีสุข. “ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระภิกษุอินันท์ อินันโท (เศรษฐกิจ). “การพัฒนาบุคลิกภาพตามหลักเสขยวัตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๔

พระสรพจน์ ปญฺญารโ (จุลละโพธิ). “ศึกษาบุคลิกภาพตามแนวจิต ๖ ของนิสิตคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๒**

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมทัศน์ของพุทธทาส อยู่อย่างพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๔.

มันเกียรติ โกศลนิรติวงศ์. **พุทธธรรม: เทคนิคในการให้คำปรึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก**, ๒๕๐๐ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มุกดา ศรียงค์. **บุคลิกภาพสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.

ยงยุทธ เกษสาคร. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เอกสารและตำราสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนามีบุ๊คพับลิเคชั่นจำกัด, ๒๕๔๒.

ริเรื่องรอง รัตนวิไลสกุล. **มนุษย์สัมพันธ์**. (กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา งานเอกสารและการพิมพ์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๐.

วรพล พรหมิกบุตร. **สังคมวิทยาจุลภาค**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยเกษมบัณฑิต, ๒๕๓๑.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. **ทฤษฎีการพัฒนาบุคลิกภาพ**. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙.

เสฐียร พันธรักษ์. **ศาสนาโบราณ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

Barbara, Engler. **Personality : Theories**, Boston : Houghton Mifflin Company, 1985.

Encyclopaedia Britannica. London: Encyclopaedia Britannica, Ltd. London, vols 17, 1959.

Ernest, R. Hilgard. **Introduction to Psychology**. New York : Harcourt Brace and World Inc., 1965.